

EMAS ieviešana Latvijas pašvaldībās

NATĀLIJA LADUTJKO

Latvijas Vides pārvaldības asociācijas projektu vadītāja

Divpadsmit Latvijas pašvaldības sākušas vides pārvaldības sistēmu izstrādi un ieviešanu, atbilstoši Eiropas Savienības EMAS normatīvām prasībām.

Pateicoties Latvijas Vides pārvaldības asociācijas iniciatīvai un Eiropas Savienības LIFE-Environment programmas finansiālajam atbalstam, jau kopš gada sākuma norisinās projekts, kura ietvaros notiek vides pārvaldības sistēmu ieviešana divpadsmit vietējās pašvaldībās.

Pēc pirmā starptautiskā standarta ISO 14001:1996 parādīšanās 1996. gadā, ko aktīvi ievieš rūpnieciskie uzņēmumi, ir kļuvis grūti kādu pārsteigt ar vārdiem „vides pārvaldība sistēma”. Tomēr pēc iestāšanās ES, uz Latviju ir sācis attiekties vēl viens normatīvais dokuments vides pārvaldības sistēmu jomā: Eiropas Parlamenta un 2001. gada 19. marta padomes normatīvs Nr. 761/2001, kas paredz organizāciju brīvprātīgu daļību kopienu vides pārvaldības un audita shēmā (Community eco-management and audit scheme – EMAS).

Uzreiz rodas jautājums: kurš no normatīvajiem dokumentiem mums tagad jāizmanto, un kādas ir atšķirības starp tiem?

Tā kā lēmums par vides pārvaldības sistēmas ieviešanu organizācijā ir pilnīgi brīvprātīgs, tad arī izmantot var jebkuru normatīvu. Rūpnieciskie uzņēmumi, kā likums, dod priekšroku starptautiskajam standartam ISO 14001, kas darbojas visā pasaulē, tomēr Eiropā liela nozīme un uzticēšanās ir EMAS. Iemesls slēpjas papildus prasībās, ko izvirza EMAS salīdzinājumā ar ISO 14001:

- Obligāts sākotnējais vides audits;
- 3-gadīgā audita cikla īstenošana;
- Obligāta plašai publikai pieejamas vides atskaites izstrāde.

Saskaņā ar ekspertu viedokli, šīs prasības nodrošina augstāku datu ticamību un informācijas pieejamību, tādēļ Eiropā EMAS ieņem privilēģētāku stāvokli. Vēsturiski izveidojies tā, ka pirmās neformālās vides pārvaldības sistēmas parādījās rūpnieciskajos uzņēmumos un pirmie standarti un normatīvie dokumenti (angļu standarts BS 7750 (1993.g.) un pirmā EMAS

Raksts tapis sadarbībā ar
Latvijas Vides pārvaldības asociāciju

www.lvpa.lv

redakcija (1994.g.) arī bija vērsti uz rūpniecību, kas vides aizsardzības jomā bija piedzīvojusi evolūciju no ciņas ar sekām līdz apkārtējās vides piesārņojuma novērtēšanas pasākumiem un, visbeidzot, līdz sistemātiskai pieejai, kas nodrošina nepārtrauktu vides aizsardzības rādītāju uzlabošanu. Nevienam nerodas šaubas par nepieciešamību ieviest vides pārvaldības sistēmas rūpnieciskos uzņēmumos, kuri bieži vien rada nopietnu gaisu, ūdens un augsnes piesārņojumu.

Tad kāpēc ieviest vides pārvaldības sistēmas vietējās pašvaldībās, ja to radītā tiešā ietekme uz vidi nav pat salīdzināma ar rūpniecisko uzņēmumu radīto ietekmi?

Pirmkārt, vietējās pašvaldības arī var lielā mērā sekmēt apkārtējās vides degradāciju ar saviem sniegtajiem pakalpojumiem vai ar nepieciešamo pakalpojumu trūkumu. Turklāt, pilsētu vadītājiem pastāvīgi ir jārisina nopietnas sociāli ekonomiskas problēmas, ko bieži pastiprina tādas nelabvēlīgas ietekmes uz vidi kā:

- Gaisa, ūdens un augsnes piesārņojums;
- Atkritumu rašanās;
- Nekontrolējams resursu patēriņš;
- Pilsētu novecošanās un degradācija;
- Dzīves līmeņa pasliktināšanās pilsētās.

Visbeidzot, katras pašvaldības pamatuzdevums ir nodrošināt savu pakļautībā esošo teritoriju ilgtspējīgu attīstību. Tā kā jēdziens „ilgtspējīga attīstība”, ko tik bieži lieto visu līmeņu politiķi, ir maz pazīstams tiem, kam tas ir jārealizē dzīvē, ir vērts to apspriest sīkāk.

Ilgtspējīga attīstība – tā ir koncepcija, kas plānošanas un lēmumu pieņemšanas gaitā pieprasa ņemt vērā vides aizsardzības jautājumus, sabiedrības intereses un ekonomiskās attīstības uzdevumus. Ekonomikas, apkārtējās vides un sabiedrības savstarpējo mijiedarbību labi atspoguļo ilgtspējīgas attīstības modelis, ko izstrādājuši ICLEI:

Modelis skaidri parāda, ka apkārtējā vide ir sabiedrības dzīves pamats, bet ekonomika – tā ir cilvēciskā darbība, kas dabas resursus pārveido par dzīves kvalitāti. Tas nozīmē, ka bez veselīgas dabiskās apkārtējās vides atbalsta ilgtermiņa sociālie un ekonomiskie elementi paliek bez pamata. Eiropas pilsētu ilgtspējīgas attīstības Olborgas hartā, ko ir parakstījušas vairāk kā 700 Eiropas vietējās pašvaldības, ilgtspējīgas attīstības principi vides aizsardzības jomā ir formulēti šādā veidā:

- Atjaunināmo resursu patēriņa līmenis nedrīkst pārsniegt to līmeni, kādā dabas sistēmas tos var atjaunot;
- Ātrums, ar kādu mēs patērējam neatjaunināmos resursus, nedrīkst pārsniegt ātrumu, ar kādu kā aizvietotāji tiek ieviesti stabili atjaunināmie resursi;
- Piesārņojuma izmešu apjoms nedrīkst pārsniegt gaisa, augsnes un ūdens spēju tos absorbēt un pārstrādāt;
- Bioloģisko sugu daudzveidības un cilvēku veselības, tāpat augsnes, gaisa un ūdens kvalitātes, saglabāšana tādā līmenī, kāds nepieciešams cilvēka dzīves un labklājības nodrošināšanai, kā arī floras un faunas saglabāšanai;
- Antropogēnās izmaiņas nedrīkst notikt ātrāk nekā ekosistēma tām spēj pielāgoties;
- Visiem cilvēkiem ir vienlīdzīga tiesības attiecībā uz dabas resursu izmantošanu dabas iespēju robežās.

Tā kā pašvaldības ir varas organizācijas, kas atrodas vistuvāk tautai, tām būtu jāuzņemas galvenā loma vietēja un tajā pašā laikā arī nacionāla, reģionāla un globāla mēroga ilgtspējīgā attīstībā. Lai cik tāli un grandiozi arī nešķistu pasaules sabiedrības uzstādītie mērķi, ceļš to sasniegšanai sākas jau no pirmā soļa, kurš var būt sistemātiskas pieejas ieviešana apkārtējās vides aizsardzības uzdevumu risināšanā. Vides pārvaldības sistēma EMAS pievērs pilsētu administrāciju uzmanību tiem aspektiem, kuru ietvaros pilsētas pakalpojumu nodrošināšanas darbības ietekmē apkārtējo vidi, un ievieš rūpes par apkārtējo vidi vietējās pašvaldības ikdienas politikā, plānos un programmās. Tāpat tā palīdz pašvaldībai izveidot strukturizētu pārvaldes sistēmu, ar kuras palīdzību var realizēt pastāvīgas vides sniegumu uzlabošanās ciklu.

Nevienam nav noslēpums, ka vairumā gadījumu vietējo pašvaldību resursi ir diezgan ierobežoti, bet uzdevumu un problēmu apkārtējās vides aizsardzības jomā ir vairāk nekā pietiekami, tādēļ projekta ietvaros pašvaldībām tika piedāvāts apvienoties klāsteros, lai pēc vēlēšanās tās varētu noteikt un formulēt kopējus mērķus un uzdevumus un vēlāk apvienot resursus šo mērķu kopīgai sasniegšanai.

Projektu atbalstīja programma EC LIFE Environment un Latvijas Vides aizsardzības fonds. Šī gada maijā, pēc informatīvā ievadsemināra, 12 Latvijas vietējās pašvaldības un 10 vietējie konsultanti izrādīja vēlēšanos piedalīties EMAS izstrādē un ieviešanā vietējās administrācijās. Latvijas dalībniekiem pievienojās 8 konsultanti no valstīm, kas tikko pievienojušās ES – Maltas, Ungārijas, Polijas, Čehijas, Slovākijas, Slovēnijas, Lietuvas un Igaunijas.

Maija beigās un jūnija sākumā visi projekta dalībnieki piedalījās nedēļu ilgā apmācību seminārā, ko vadīja vācu eksperti no BAUM eV: Ludvigs Kargs un Volfgangs Akermanns, un saņēma darba materiālus, kas nepieciešami EMAS vides pārvaldības sistēmu izstrādei.

Darba grupas projektā tika veidotas šādā veidā:

Klāsters	Pašvaldība/Pārstāvis	Konsultanti
1.	Daugavpils pilsētas dome Inese Bežāne - Vides speciāliste Naujenes pagasta padome Inta Ruskule - Plānošanas daļas vadītāja	Anete Iraidā - SIA Advice Consulting Aija Žuniņa - Individālā konsultante
2.	Jaungulbenes pagasta padome Saulcerīte Indričeva - Padomes priekšsēdētāja Stradu pagasta padome Juris Duļbinskis - Izpilddirektors Daukstu pagasta padome Aija Smeile - Lauksaimniecības konsultante	Vitālijs Šveisbergs - IK Darba vides konsultācijas Indra Šveisberga - IK Darba vides konsultācijas
3.	Līvberzes pagasta padome Aivars Zeimuls - Izpilddirektors Bērzes pagasta padome Jānis Īle - Deputāts Jaunbērzes pagasta padome Kristīne Hveckoviča - Bibliotēkas vadītāja Glūdas pagasta padome Silvija Jansone - Teritorijas attīstības plānotāja	Valdemārs Ščerbaks - SIA Biznesa Konsultantu Grupa Jurijs Sergejevs - SIA Baltijas tehnika un vide Aleksejs Sergejevs - SIA Baltijas tehnika un vide
4.	Preiļu novada dome Vladimirs Ivanovs - Izpilddirektors Vārkavas pagasta padome Artūrs Štagars - Pagasta padomes priekšsēdētājs	Maija Anspoka - SIA Zygon Baltic Consulting Juris Mālers - Latvijas Vides investīciju fonds
5.	Liepājas pilsētas dome Māra Zeltiņa - Vides pārvaldības speciāliste	Jānis Bernāts - SIA Leilands un Putnis

Stikāku informāciju par partneriem un šī projekta dalībniekiem Jūs varat atrast projekta mājas lapā: www.emas4news-tates.lv. Turpat ir atrodam arī visi mācību un metodiskie materiāli.

EMAS ieviešanas process vietējās pašvaldībās notiek vairākos etapos. Katra etapa beigās vācu eksperti kopā ar darba grupām novērtē padarīto un nosaka nākamā etapa uzdevumus. Ieviešanas pirmā etapa rezultātu apkopošana notika mācību brauciena laikā Vācijā, laika periodā no šī gada 1. – 7. oktobrim.

Latvijas pašvaldības un konsultanti informēja vācu ekspertus par izvēlētajām darbības sfērām EMAS ieviešanai. Dažbrīd mūsu darbības sfēru izvēle izraisīja vācu partneru apjukumu. Tam par iemeslu bija mūsu pieredzes trūkums un neizpratne par pašvaldību vides pārvaldības sistēmas specifiku. Praktiski visiem konsultantiem, kas piedalījās projektā, bija pieredze ISO 14001 ieviešanā rūpnieciskajos uzņēmumos, un viņi izmantoja tos pašus kritērijus izvēloties municipālās objektus, t.i. – novērtējot tiešo ietekmi uz apkārtējo vidi, gandrīz nemaz neievērojot netiešo ietekmi, kam pašvaldību darbā ir būtiski lielāks efekts un nozīme. Piemēram, bērnodārzā, kas atrodas pašvaldības pārvaldībā tiek novēroti pastāvīgi siltuma zudumi neracionālas apkures sistēmas dēļ. Balstoties uz šiem datiem tiek pieņemts lēmums "ievieš EMAS bērnodārzā", kaut gan pareizs lēmums būtu izvēlēties atbilstošu pašvaldības nodaļu un uzstādīt mērķi - samazināt energozaudējumus objektos, kas atrodas pašvaldības pārziņā. Gandrīz visi projekta dalībnieki nemaz nebija novērtējuši EMAS ieviešanas politisko aspektu vietējā administrācijā.

Kas gan būtu, ja bērnodārzs vai kultūras nams publicētu savu vides politiku? Turpretī plašai publikai paziņota Pašvaldības Vides Politika liks aizdomāties daudziem rūpniecisko uzņēmumu vadītājiem, kas atrodas konkrētās pašvaldības teritorijā, jo tas ir vienlaicīgi arī politisks dokuments.

Tieši šī EMAS prasība – nodrošināt plašu pieeju Vides Deklarācijai visām ieinteresētajām pusēm - piešķir pašvaldībām svarīgu instrumentu iedarbībai uz sabiedrību. Pēc paveiktā darba izvērtēšanas projekta dalībnieki sāka iepazīšanos ar vācu kolēģu pieredzi.

Vēlos pieminēt lielisko uzņēmumu un apmeklējumu organizāciju visur, kurp mūsu 25 dalībnieku grupa devās. EMAS ekspertu un vietējo varas pārstāvju prezentācijas, kā arī sasniegumu demonstrācijas saimnieki bija rūpīgi plānojuši un gatavojuši, nodrošinot mūsu iekļaušanos saspringtajā apmeklējumu plānā. Mūsu grupai tika dota iespēja apmeklēt pilsētas slimnīcu Immenštadtē, skolu Leutkirhē, notekūdeņu bioloģiskās attīrīšanas staciju Konstancē, Leutkirhes, Überlingenas un Immenštadtē pilsētu administrācijas, biogāzes ražošanas un utilizācijas iekārtas, katlumājas Leutkirhē un Überlingenā, kurās izmanto koka granulas, un pat tūrisma salu - dārzu Mainau, kur tūrisma jomā ir ieviesta EMAS. Projekta dalībnieki iepazīnās ne tikai ar EMAS izstrādes un ieviešanas pieredzi, bet arī ar tehniskajiem risinājumiem, vēršoties uz ekoloģisko radītāju uzlabošanu. Burtiski katrā prezentācijā tika uzsvērts, ka EMAS ieviešana ir izdevīga, īpaši pirmajos gados pēc ieviešanas, kad saimniekošanas metožu pilnveidē vēl rodams plašs potenciāls. Immenštadtē pilsētas slimnīcā pēc detalizēta EMAS ieviešanas procesa un sistēmas funkcionēšanas izklāsta mums nodemonstrēja atkritumu šķirošanas sistēmu, sākot jau no katras palātas, un automatizētu elektroenerģijas vadības sistēmu. Atkritumu dalītai vākšanai bija konstruēts īpašs mobils konteiners, kas sastāvēja no daudzām izolētām sekcijām, kurās saskaņā ar durtiņu marķējumu tiek ievietotas transfūzijas sistēmas, avīzes un žurnāli, šļircēs, medikamentu pudelītes, utt. Citā konteinerā bija samontēti kopā vairāki mazāki konteineri izmantotās gultas veļas šķirošanai. Tāpat mūsu uzmanība tika pievērsta maigajam slimnīcas koridora apgaismojumam un apgaismojuma regulēšanai ar sensoru palīdzību.

Mācību brauciena organizētāji centās atspoguļot galvenās tendences pilsētu vides pārvaldības attīstībā. Vācijā liela vērtība tiek pievērsta alternatīvu enerģijas avotu meklēšanai un degvielas lietošanai no atjauninājamiem resursiem. Mums tika izrādītas: iekārta, ar kuras palīdzību no biogāzes ražo elektroenerģiju, un kura apkalpo kādu kalnu fermu; divas pašvaldību katlumājas, kuras tika darbinātas ar koksnes pārstrādes atlikumiem (skaidas un granulas); un saules baterijas, sastāvošas no fotoelementiem un izvietotas uz skolu un pašvaldību iestāžu jumtiem. Jāatzīmē, ka saules baterijas elektroenerģijas ražošanai Vācijā ir īpaši populāras. Šo iniciatīvu aktīvi atbalsta kā vietējās pašvaldības, bez maksas nododot lietošanā savu īpašumu jumtus, tā arī iedzīvotāji, kuri ar īpašu investīciju programmu palīdzību izdevīgi iegulda personiskos līdzekļus saules baterijās.

Vēl vienu piemēru elektroenerģijas ražošanai no biogāzes mēs redzējām notekūdeņu bioloģiskās attīrīšanas stacijā Konstancē. Tā kā attīrītais ūdens ietek Konstances ezerā, prasības notekūdeņu attīrīšanai ir ļoti augstas, jo ezers ir dzeramā ūdens avots 4,5 milj. cilvēku Vācijā, Austrijā un Šveicē. Attīrīšanas procesa kontrolē palīdz stacijas centrālās vadības pulsts dators, kur nokļūst visa informācija par procesa gaitu. Atlikušās dūņas tiek izmantotas biogāzes ražošanā, no kuras savukārt dedzināšanas procesā ražo elektroenerģiju. Stacijas administratīvā ēka, kurā atrodas attīrīšanas iekārtu centrālā vadības pulsts, laboratorija, sadzīves telpas un administratīvais bloks ir projektēti tā, lai maksimāli varētu izmantot jumta platību saules bateriju izvietojšanai un sekojošai elektroenerģijas ieguvei, kas tiek nogādāta tieši pilsētas elektotīklā.

Tikpat iespaidīgs projekta dalībniekiem bija Leutkirches skolas apmeklējums. Skola ir ieviesusi EMAS. Mūs uzrunāja ne tikai skolas administrācija un skolotāji, bet arī skolnieki (7. klase un augstāk), kuri bija izglītojušies īpašā Bērnu vides akadēmijā Štutgartē un pildīja savās klasēs vides sistēmas kuratoru funkciju. Skolotāji un skolnieki sadarbojās kā līdzvērtīgi partneri. Arī pati skola izskatījās diezgan neparasti. Pirmā stāva hallē, iepretim ieejai, atvērtā plānojumā atradās: bibliotēka, atpūtas stūris ar glītām mīkstām mēbelēm un semināru/konferenču

zona, norobežota no ieejas durvīm ar lielas elektroniskās tāfeles palīdzību, kas kalpoja kā prezentāciju ekrāns. Visas augstāvu halles, kuras mēs redzējām pa ceļam uz jumtu, tāpat bija tematiski noformētas kā pārrunu un diskusiju vietas. Skolā ir ieviesta efektīva telpu apsildes automatiskā sistēma, kura darbojas stingrā saskaņā ar stundu plānu. Brīvajās klašu telpās siltuma līmenis samazinās līdz +14°C, bet, tiklīdz rodas nepieciešamība, paaugstinās līdz +18°C. Viss skolas jumts noklāts ar saules baterijām, un skolas apkuri nodrošina vietējā katlumāja, kurā izmanto skaidas un granulas.

Überlingenas pilsētas dome projekta dalībniekiem bija gatavojusi ļoti interesantu un saturīgu prezentāciju par ekoloģisku pieeju pilsētplānošanā. Pati pilsēta atrodas Konstances ezera karstā, kur iedzīvotāju blīvums reģionā pārsniedz 500 cilvēku/km². Tā kā ezers ir dzeramā ūdens ieguves avots vairākiem miljoniem iedzīvotāju, tad pilsētas varasviriem tiek deleģēta papildus atbildība par ūdens resursu aizsardzību. Lai sekmīgi risinātu šo problēmu, administrācija nolēma piedalīties ECOLUP (Ecological Land Use Planning) un ieviest EMAS pilsētplānošanas daļā. Projekta realizācijas gaitā pilsētas administrācija atklāja iespējas paaugstināt zemes izmantošanas efektivitāti, nepārkāpjot ekoloģiskās normas. Informāciju angļu valodā par ECOLUP projektu, kuru mums laipni piedāvāja vācu kolēģi, var atrast mūsu projekta mājas lapā.

Pārdomājot iegūtos iespaidus, var teikt, ka mācību brauciens bija ļoti vērtīgs un rīkots īstajā brīdī. Tas nostiprināja projekta dalībnieku teorētiskās zināšanas ar praktiskiem piemēriem, palīdzēja iedziļināties pašā pilsētu vides pārvaldības būtībā un deva labu impulsu mūsu pašvaldībām ieviest sistemātisku pieeju vides aizsardzībā.

Motivējoši – izglītojošā projekta daļa ir noslēgusies un tagad pašvaldībām un konsultantiem jāķeras pie nopietna kopēja darba EMAS izstrādē. Gada beigās noslēgsies otrais projekta etaps un 2006. gada janvārī mūsu vācu partneri būs Latvijā, lai veiktu kārtējo vides auditu un iepazītos dzīvī ar mūsu pašvaldību darbību. Tādēļ mums visiem ir krietni jāpastrādā, lai varam uzrādīt auditoriem lieliskus darba rezultātus.

